

ШЕВЧЕНКОЗНАВСТВО ІВАНА ФРАНКА

ДЖАФАРОВА С.В. (м. Тернопіль)

Copyright © 2014

УДК 008(477)+94(477)

На даному етапі розвитку історичної науки велике значення має повернення до джерел та витоків української культури, яка хоч і znana в усьому світі, але пройшла власний нелегкий шлях розвитку і становлення. Творчий доробок І. Франка – одного із чільних фундаторів українознавства як системи знань про Україну та українство – вагомо збагачує духовну скарбницю народної культури. У XIX ст., коли Україна перебувала у складі двох великих держав – Австрії та царської Росії, – не тільки унеможлилювався розвиток української науки, а й заборонялись різні прояви української культури, чільні діячі, зокрема й І. Франко, шляхом науково-літературної чи громадсько-політичної діяльності стверджували самобутність власного народу. У своїх наукових студіях різнопланового характеру І. Франко вперше виокремив місце і роль українства в контексті розвитку європейського культурного процесу. Знайомлячи українського читача з найкращими здобутками світової літератури, він водночас знайомив Європу і з українською культурою, видаючи свої твори чи переклади творів наших видатних представників пера в іноземних виданнях. Тогочасна Європа ще не знала українських видань, тому письменник одним із перших подавав якнайдокладнішу інформацію про стан, доробок і головні напрями українського національного життя і, аналізуючи культурний розвиток України XIX ст., показав чим саме цей розвиток може бути цікавий також для інших народів.

Вагомий пласт досліджень у спадщині І. Франка займають шевченкознавчі праці, що змінювали свій характер залежно від життєвих позицій дослідника: починаючи від юнацьких захоплень Т. Шевченком ще з учнівської лави в Дрогобицькій гімназії і закінчуючи зрілими науковими студіями літературних творів геніального поета. Громадськість Галичини 60-70 років XIX ст. перебувала на хвилі захоплення творчістю Т. Шевченка, тому не дивно, що молодий І. Франко, будучи студентом, вивчив напам'ять майже увесь “Кобзар”, який вийшов у 1867 р. у Львові. Справжнє розуміння творчого генія Т. Шевченка приходить до нього вже у студентські роки.

Слід зазначити, що І. Франку вдалося застосувати науковий підхід у систематизації та вивченні Шевченкової творчості, зіставляючи її з літературними процесами XIX ст. За підрахунками відомого дослідника М. Бернштейна, дослідник опублікував у періодичних виданнях близько 70-ти наукових праць, розвідок та студій, присвячених вивченню життя і творчості Кобзаря [1, с. 58]. Як критик і літературознавець, він не оминав увагою жодну замітку про Т. Шевченка чи рецензію на його твори.

У літературно-теоретичних працях “Нарис української літератури до 1890 р.” та “Южнорусская литература” І. Франко побіжно торкнувся творчих здобутків Т. Шевченка, а вже в своїх наступних студіях більш ґрунтовно вивчає шевченкознавчу спадщину. Вже у 1888 р., готуючись писати докторську дисертацію з української літератури, І. Франко, шукаючи тему, зупинив свій погляд на поемі “Сон”. Поступово він розширив тематику дисертаційного дослідження і взявся систематично аналізувати політичні поезії Т. Шевченка 1844-1847 рр. Свідченням наукового підходу до опрацювання цього матеріалу є короткий план наміченої роботи, який зберігся [2, с. 416]. Намагаючись уникнути помилок в оцінці спадщини Т. Шевченка, яких допускалися попередники, І. Франко мав на меті застосувати історичний метод у дисертаційному дослідженні. Проте досліднику довелось відмовитись від цієї тематики за рекомендаціями професорів О. Огоновського та В. Ягича, які порадили йому взятись за менш політичну тему.

Продовжуючи і далі наукову роботу над Шевченковими працями, І. Франко у 1895 р., намагаючись здобути право викладання в Львівському університеті, обрав габілітаційний виклад на тему: «“Наймичка” Тараса Шевченка». І знову ж таки його спіткала неприємність – у габілітації було відмовлено.

“Причинки до оцінення поезій Т. Шевченка” (1881–1882 рр.) – одна із перших статей І. Франка, присвячених аналізу творчості Кобзаря, що започаткувала планомірне наукове дослідження Шевченкової спадщини. Пізніше, вже в 1914 р., автор доопрацював її та видав без першого розділу, присвяченого розбору поеми “Гайдамаки”, вже під назвою “Темне царство”, в якій систематично аналізує поеми “Сон” та “Кавказ”. У 80-х рр. І. Франко пише цілий ряд віршів про Т. Шевченка, а саме: “Шевченко і поклонники” (1880 р.), “Могила Тарасова” (1884 р.), “В XIII-ті роковини смерті Тараса Шевченка” (1884 р.), “В двадцять п'яті роковини смерті

Тараса Григоровича Шевченка” (1886 р.). У своїх поетичних роздумах він підкреслює ставлення народу до Кобзаря та наголошує на ролі останнього у становленні національного усвідомлення.

Також слід відзначити праці І. Франка монографічного характеру, присвячені аналізу окремих творів Т. Шевченка, зокрема, про “Перебендю” (розвідки “Передне слово [до видання: Т. Г. Шевченко “Перебендя”. Львів, 1889]” та “Відповідь критикові “Перебенді””), про “Тополі” («“Тополя” Тараса Шевченка»), про “Марію” («Про євангельські основи поеми Шевченка “Марія”» та «Шевченкова “Марія”»), “Наймичку” («“Наймичка” Т. Шевченка») та ін.. У цих публікаціях І. Франко систематично й об’єктивно підходить до характеристики основних періодів у творчості Т. Шевченка, подає детальний літературно-критичний аналіз визначних його творів.

У Галичині до 70-х рр. ХІХ ст. інтерес до Т. Шевченка та його творчості був малопомітним. Проте із зміцненням культурних зв’язків західноукраїнських земель та Наддніпрянської України становище змінюється, поезія Кобзаря набуває все більшої популярності та привертає до себе увагу літературних дослідників та критиків. У краї зачитуються “Кобзарем”, виконують музичні композиції на слова Т. Шевченка, починають видавати його твори. Цьому немало сприяє І. Франко, який у своїх працях не тільки популяризує творчість поета на українських землях, а й друкує шевченкознавчі студії на сторінках іноземних видань польською чи німецькою мовами. Звичайно, коли “Просвітою” і НТШ був створений редакційний комітет для перевидання спадщини Т. Шевченка, І. Франко увійшов до його складу. Видання вийшло з друку протягом 1893–1898 рр. у чотирьох томах під назвою “Кобзар” та вмістило поетичні твори, повісті та “Щоденник”. У 1908 р. за ініціативою НТШ І. Франко підготував і видав двотомне видання “Кобзаря”, в якому звірив тексти Шевченкових творів, уточнив місце і дату написання та подав примітки.

У своїх працях І. Франко, як літературознавець та дослідник творчості Т. Шевченка, підкреслював величезне значення його багатогранної спадщини для розвитку як української, так і світової культури. Думки, головні ідеї, а загалом і вся творчість Шевченка стали тим феноменом, який дав поштовх до розвитку нового етапу в українській історії.

1. Бернштейн М. Д. Франко і Шевченко : спостереження над шевченкознавчою спадщиною І. Я. Франка : [монографія]. – К.: Дніпро, 1984. – 268 с.

2. Франко І. Я. [Вступ до докторської дисертації “Політична поезія Шевченка 1844-[18]47 рр.”] // Зібрання творів : у 50-ти т. – Т. 27. – С. 416.

ИСТОРИЧЕСКАЯ ПАМЯТЬ КАК ОСНОВА СУЩЕСТВОВАНИЯ НАРОДА (ПО МОТИВАМ ПРОИЗВЕДЕНИЙ Т.Г. ШЕВЧЕНКО)

ЗАЙКА Е.В. (г. Харьков)

Copyright © 2014

УДК 159.953+159.922.4

В связи с проблемами современного украиносозидания считаем важным и актуальным проанализировать философские и психологические взгляды Т.Г. Шевченко на историческую память как важную основу существования народа. На наш взгляд, в его поэтических произведениях содержится целостная концепция этого культурно-исторического феномена. Основными понятиями, раскрывающими суть исторической памяти являются следующие: “память-молва”, “рассказывание по памяти” и “уничтожение исторической памяти”.

Сперва рассмотрим феномены “память-молва” и “рассказывание по памяти”. В этих феноменах имеет место единство памяти и общения, говорения. При этом “память-молва” имеет более широкий смысл: о некотором событии или о человеке *то тут, то там* люди, собираясь вместе, говорят – рассказывают друг другу и, что особо важно, эти сведения передаются от старших к младшим. А “рассказывание по памяти” имеет более ситуативный смысл: оно происходит *здесь и теперь* и рассказ ведёт конкретный человек – носитель исторической памяти, а зачастую и человек, который на этом специализируется – кобзарь